

2. Богущ А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання / А. М. Богущ // Виховання і культура. — 2001. — № 1. — С. 5-8.

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики: Колективна монографія / Колектив авторів: Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І., Овчарук О. В., Паращенко Л. І., Пометун О. І., Савченко О. Я., Трубочева С. Е. / Під заг. ред. О. В. Овчарук. — К.: «К.І.С.», 2004. — 112 с.

4. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі: Монографія / О. О. Біла, Т. Р. Гуменникова, Н. В. Кічук, Я. В. Кічук, М. О. Князін, С. О. Рябушко, Є. А. Улятовська / За ред. Н. В. Кічук. — Ізмаїл: ІДГУ, 2007. — 236 с.

5. Кремень В. Людиноцентризм в освіті: філософія нових підходів / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2006. — № 1. — С. 7-18.

6. Лабиринты души / Августин Аврелий. Исповедь; Блез Паскаль. Письма к провинциалу. — Симферополь: «Реноме», 1998. — 416 с.

7. Маслоу А. Психология здоровья. Преодоление дефицита и стремление к развитию — два типа мотивации // Психология мотивации и эмоций / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, М. В. Фомкиной. — М.: ЧеРо, 2002. — 752 с.

8. Марков В. Н. Системная целостность личности как акмеологическая ценность / В. Н. Марков // Мир психологи. — 2004. — № 1 (37). — С.161-166.

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО МУЛЬТИПЛІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

УДК 378.013 (330)

Іванченко Б. А.

В статті подано етапи дослідження щодо поняття „професійна мобільність майбутнього економіста”, її структури та методик діагностування в межах системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів.

Ключові слова: мультиплікативна компетентність майбутнього економіста, професіоналізм, професійна мобільність майбутнього економіста.

ПРОФЕСИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ БУДУЩЕГО ЭКОНОМИСТА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЕГО МУЛЬТИПЛИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Іванченко Е. А.

В статье представлены этапы исследования понятия „профессиональная мобильность будущего экономиста”, ее структуры и методик диагностирования в рамках системы интегративной профессиональной подготовки будущего экономиста.

Ключевые слова: мультипликативная компетентность будущего экономиста, профессионализм, профессиональная мобильность будущего экономиста.

FUTURE ECONOMIST'S PROFESSIONAL MOBILITY AS PART OF HIS MULTIPLICATIVE COMPETENCY

Ivanchenko Ie. A.

In this article are presents the stages of research the concept of „future economist's professional mobility”, its structure and methods of diagnosis within the system of integrative professional preparation of future economists.

Keywords: future economist's multiplicative competence, professionalism, future economist's professional mobility.

Нові завдання в галузі оцінювання результатів освіти ставить затвердження в листопаді 2011 року Національна рамка кваліфікацій, яка визначає результати навчання як компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості), які набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання [9]. Отже, на нашу думку, умовам сьогодення буде відповідати модель фахівця галузі економіки та фінансів, побудована на ґрунті компетентнісного підходу, який дає змогу сформувавши мультиплікативну компетентність майбутнього економіста (МКМЕ) як всебічно розвиненої особистості в результаті реалізації системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів (СПП МЕ).

Разом з тим, головна умова успішності сучасної освіти – здатність до гнучкого реагування на плінні умови оточуючої дійсності. Державі та суспільству необхідно, щоб фахівці галузі економіки і фінансів були спроможні гнучко перебудовувати зміст своєї діяльності у зв'язку зі зміною потреб ринку праці – старий досвід у нових умовах може виявитись не тільки некорисним, але навіть шкідливим. Така здатність необхідна і самій людині, отже виникає потреба в „навчанні довжиною в життя” для отримання нових знань та навичок, „прив'язаних” до конкретних умов та до ситуації в регіоні, державі, світі в цілому. Здатність до гнучкого реагування на плінні умови майбутньому економісту забезпечує саме професійна мобільність, яку ми маємо сформувавши під час навчання у вишу.

Викладені вище міркування привели до необхідності включення професійної мобільності майбутнього економіста до складу його мультиплікативної компетентності, що й обумовлює актуальність теми статті.

Аналіз літератури з проблеми професійної мобільності майбутніх спеціалістів засвідчив зацікавленість науковців з різних галузей у вирішенні цього питання. Дослідження показали напрями вивчення професійної мобільності: соціологи (П. Сорокін, С. Ліпсет, Р. Бендікс, Т. Заславська, Р. Ривкіна, М. Тітма, Е. Саар, Г. Чередниченко, В. Шубкін та ін.) зосереджують основну увагу насамперед на переміщеннях індивідів, шансах на кар'єру, а також фактах її усвідомлення, на цілях і мотивах професійної мобільності, соціальній адаптації; увагу психологів (В. Асєєв, Ф. Гайсін, Г. Дилигенський, М. Дмитрієва, В. Калмик, В. Ковальов, С. Макєєв, Н. Мурадян, А. Реан, А. Ручка, О. Симончук, Є. Сметанин, В. Тихонович, Л. Хазова, М. Шабанова, Л. Шев-

ченко, П. Якобсон та ін.) зосереджено на психологічній готовності до зміни професії та причинах, що не дозволяють зламати стереотип професійної поведінки, який склався за радянських часів; проблема мобільності в економіці пов'язана з розглядом професійної мобільності як елементу ринкової організації праці, а саме: відтворення трудових ресурсів, зміни професійного і кваліфікаційного статусу робітників як виробників та споживачів матеріальних благ (Л. Абдулліна, В. Гимпельсон, М. Долішній, С. Злупко, С. Кугель, В. Марун, К. Сабір'янова).

Аналіз теоретичних послань, зроблених на початку дослідження, дав змогу виокремити якості, які необхідно сформувати в майбутнього спеціаліста, дозволив систематизувати компоненти мобільності (соціологічний, психологічний та економічний) і остаточно усвідомити важливість мобільності для спеціаліста-початківця, а також визначити сутність професійної мобільності майбутніх економістів та дати попереднє її визначення.

Професійна мобільність майбутніх економістів – це інтегрована якість особистості, що виявляється в: здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності у сфері економіки та фінансів із залученням правової сфери; вмінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого, згідно з аналізом економічної і соціальної ситуації в державі; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовності до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі економіки та фінансів, спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юнктурі ринку праці.

Спираючись на визначення професійної мобільності, ми вважали необхідним проаналізувати її види. Розподіляючи думку П. Сорокіна, можливо стверджувати, що існують два види мобільності [10, С. 352]:

* горизонтальна мобільність – це перехід індивіда чи соціального об'єкта від однієї соціальної позиції до іншої, що знаходиться на тому ж рівні, а також зміна місця проживання. Тобто, якщо індивід не змінює свого соціального шару, то йдеться про горизонтальну мобільність. До неї належать територіальна та частина професійної мобільності;

* вертикальна мобільність – це перехід індивіда чи соціального об'єкта від одного соціального шару до іншого (підвищення або пониження по службі, поліпшення або погіршення добробуту). Тобто, якщо індивід змінює соціальний статус (його нова позиція у суспільстві оцінюється вище або нижче порівняно з попередньою), йдеться про вертикальну мобільність [1, С. 20].

Суспільство може підвищувати чи знижувати статус індивіда. Відповідно розрізняють висхідну та низхідну вертикальну мобільність, або соціальний підйом і падіння. Висхідна течія професійної мобільності існує в двох основ-

них формах: як індивідуальний підйом чи інфільтрація індивіда з нижчого прошарку у вищий поряд з існуючими групами цього прошарку чи замість нього [10, С. 373]. Аналогічно низхідна мобільність існує, як виштовхування окремих індивідів з високих соціальних статусів на нижчі, так і пониження соціальних статусів цілої групи. Перший випадок нагадує падіння людини з корабля; другий – корабель, що затонув з усіма, хто знаходився на борту [10, С. 376].

Стосовно професійної мобільності майбутніх економістів види професійної мобільності можна конкретизувати таким чином:

- горизонтальна мобільність пов'язана з рівнозначними переходами без зміни соціального статусу. Для економіста це перехід з одного відділу до іншого без зміни посади в межах одного підприємства або перехід на аналогічну посаду зі зміною підприємства. Сюди нами також віднесено підвищення компетентності та ефективне використання особистісних якостей у професійному розвитку, гнучкість професійних поглядів і дій, здатність особистості до самовиразу в конкретних професійних умовах, що змінилися;

- вертикальна мобільність пов'язана з підвищенням або зниженням соціального статусу. Перехід до більш високого становища – це висхідна мобільність, яка характеризується високою конкурентоспроможністю та професійною адаптацією індивіда. Можливість руху вгору означає не тільки збільшення долі отриманих соціальних благ, але й більш повну професійну реалізацію.

Низхідна професійна мобільність супроводжується втратою професійного статусу, що ілюструє ситуація на ринку праці [2]. На нашу думку, якщо індивід припиняє підвищувати свій освітній рівень, стежити за останніми тенденціями світового розвитку економіки, політикою держави, тобто не самовдосконалюється, такі тенденції також віднесемо до низхідної професійної мобільності. У випадку, коли йдеться про економістів, під вертикальною мобільністю ми розуміємо службове підвищення (висхідна мобільність), службове зниження або звільнення (низхідна мобільність).

Аналіз та систематизація питань, які досліджувалися соціологами, психологами й економістами, дозволив з'ясувати структуру професійної мобільності майбутніх економістів, що містить три компоненти: соціологічний, психологічний та економічний, які, у свою чергу, складаються зі здатностей, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою, і якостей, необхідних для професійно мобільного економіста. Також до цієї структури входять дві групи факторів: об'єктивні, до яких належать технічні, економічні, демографічні, організаційні і соціальні, та суб'єктивні, які містять ставлення індивіда до професійної мобільності, обумовлене його потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями. Попередня структура професійної мобільності майбутнього економіста зображена на рис. 1.

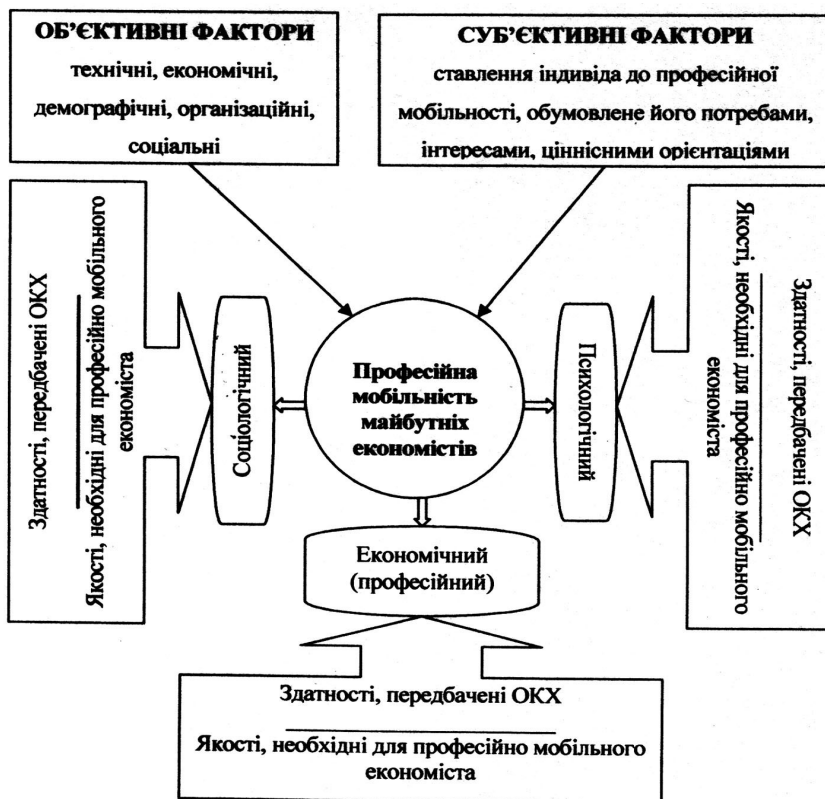

Рис. 1. Структура професійної мобільності майбутнього економіста (ОКХ – Освітньо-кваліфікаційна характеристика)

Докладніше ці питання розглянуто в працях автора [6; 7]. Посібник [6] також містить методику оцінювання професійної мобільності майбутніх економістів, яка включає 29 різноманітних тестів, карт оцінки, питальників тощо.

Оцінка сформованості професійної мобільності майбутнього економіста проводилася за критеріями (рівень професійних знань і якостей, рівень „над-професійних” знань і якостей, прагнення до професійного та кар’єрного зростання, рівень сформованості позитивної „Я – концепції”) як середнє арифметичне оцінок за кожним показником, який оцінювався від 1 до 5. Сукупна оцінка (ПМ) складалася із суми додатків оцінок кожного з критеріїв на відповідний коефіцієнт K_i , встановлений з урахуванням значення критерію для професійної мобільності майбутнього фахівця.

Формула для обчислення професійної мобільності майбутнього економіста має вигляд:

$$ПМ = \sum_{i=1}^4 K_i \cdot O_i = 0,32 \cdot O_1 + 0,35 \cdot O_2 + 0,19 \cdot O_3 + 0,14 \cdot O_4,$$

де коефіцієнти K_i отримано в результаті експертної оцінки ваги критеріїв сформованості професійної мобільності майбутніх економістів, яку було запропоновано провести викладачам.

Подальші розвідки стосовно професійної мобільності майбутнього економіста привели до перегляду як визначення сутності та структури розглядуваного поняття, так і до вдосконалення його діагностики.

Нагадаємо, що професійна мобільність майбутнього економіста ввійшла до складу його мультиплікативної компетентності як компонент професіоналізму (див. рис. 2).

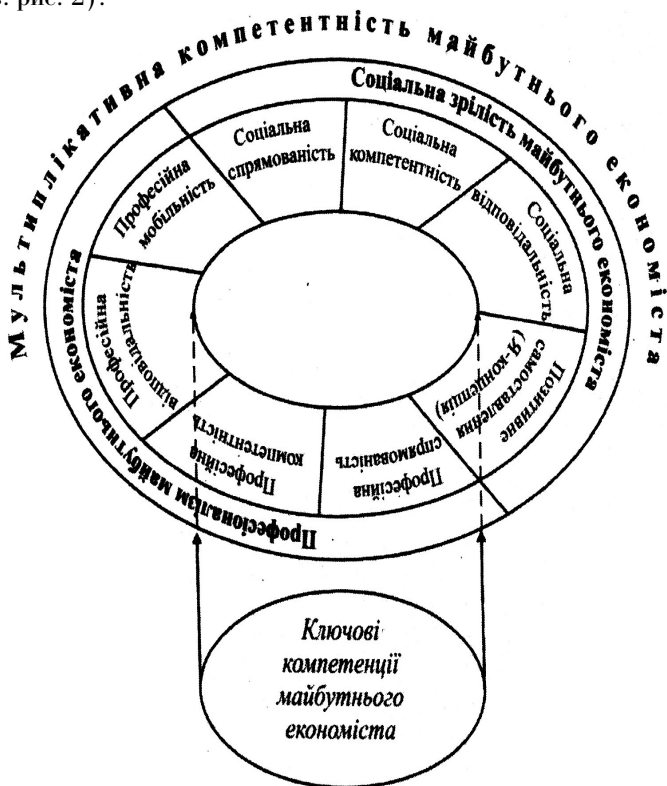
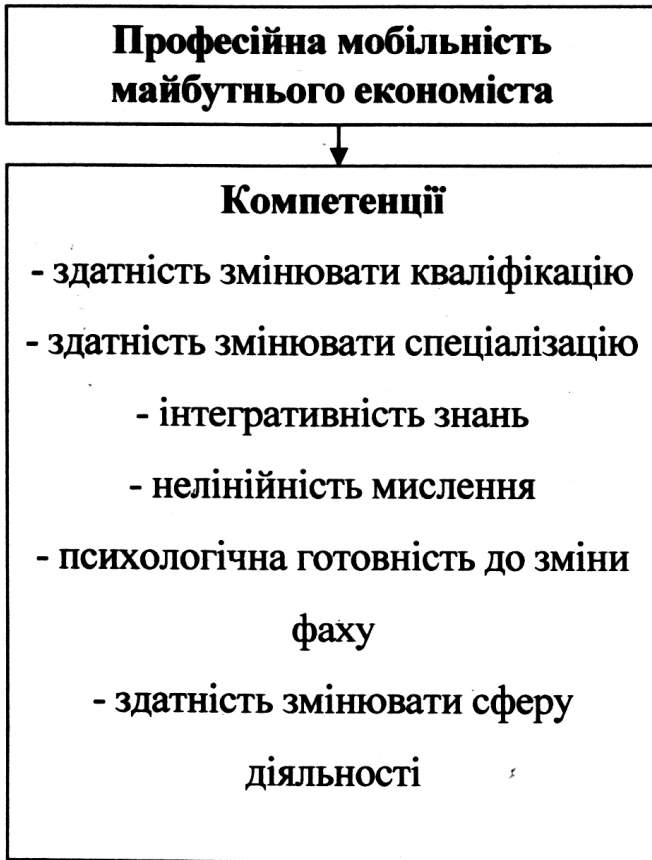

Рис. 2. Структура мультиплікативної компетентності майбутнього економіста

У межах МКМЕ професійна мобільність майбутнього економіста визначена нами як сформована система професійних та соціальних знань, умінь, навичок, способів діяльності, здібностей, ціннісних орієнтацій, необхідних для успішного переключення на іншу діяльність або зміни виду діяльності в галузі економіки та фінансів із залученням правової сфери. Структуру професійної мобільності майбутнього економіста подано на рис. 3.

**Рис. 3. Структура професійної мобільності
майбутнього економіста**

Методика діагностування професійної мобільності майбутнього економіста є складовою методикою оцінювання компетентності економіста в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів [3]. Діагностичний комплекс методик щодо виявлення сформованості професійної мобільності майбутнього економіста наведено в таблиці 1.

Кількісна характеристика рівнів сформованості професійної мобільності майбутнього економіста визначається межами значень інтегративного коефіцієнта професійної мобільності майбутнього економіста, який для *елементарно-інтегративного* рівня приймає значення в інтервалі $0 \leq K_{\text{ІМ}} < 0,70$; для *достатньо-інтегративного* рівня – $0,70 \leq K_{\text{ІМ}} < 0,90$; для *високо-інтегративного* рівня – $0,90 \leq K_{\text{ІМ}} \leq 1$.

Таблиця 1

Діагностичний комплекс методик щодо виявлення сформованості професійної мобільності майбутнього економіста

Компетентності	Компетенції	Назва методики, методу, питальника або тесту
Професійна мобільність	здатність змінювати кваліфікацію	1.1. + 1.3. САТ Шкала компетентності в часі + САТ
	здатність змінювати спеціалізацію	Шкала ціннісної орієнтації
	інтегративність знань	Оцінки за предметами, які передбачають високий ступінь інтеграції („Фінансовий аналіз”, „Макроекономіка”, „Соціально-економічна статистика”, „Фінансова статистика”, „Інвестиційний аналіз”, практика „Комп’ютерний аналіз у бізнесі”)
	нелінійність мислення	1.2. + 1.10. САТ Шкала підтримки + шкала синергії
	психологічна готовність до зміни фаху	1.4. САТ Шкала гнучкості поведінки
	здатність змінювати сферу діяльності	1.1. САТ Шкала компетентності в часі

Значення інтегративного коефіцієнта професійної мобільності майбутнього економіста обчислюється за формулою:

$$IK_{\text{пм}} = ((K_{1,1} + K_{1,3}) + O_i + (K_{1,2} + K_{1,10}) + K_{1,4} + K_{1,1}) / 7,$$

де коефіцієнти $K_{1,1}$, $K_{1,2}$, $K_{1,3}$, $K_{1,4}$, $K_{1,10}$ визначаються за тестом САТ (див. табл. 2), O_i обчислюється за формулою:

$$O_i = \frac{\sum_{j=1}^n \text{бали за дисциплінами}}{100 \cdot n},$$

де n – кількість предметів, бали за якими використовуються для оцінки (n у лівому стовпці таблиці 2 наведено для випускників. Якщо оцінюється початковий рівень сформованості компетентності економіста, то значення n корегуються залежно від семестру).

Таблиця 2

Позначення коефіцієнтів для формули обчислення інтегративного коефіцієнта професійної мобільності майбутнього економіста

Назва методики, опитувальника або тесту	Коефіцієнт
Тест САТ	
1.1. Шкала компетентності в часі	$K_{1,1}$
1.2. Шкала підтримки	$K_{1,2}$
1.3. Шкала ціннісної орієнтації	$K_{1,3}$
1.4. Шкала гнучкості поведінки	$K_{1,4}$
1.10. Шкала синергії	$K_{1,10}$
Оцінки за дисциплінами: - які передбачають високий ступінь інтеграції („Фінансовий аналіз”, „Макроекономіка”, „Соціально-економічна статистика”, „Фінансова статистика”, „Інвестиційний аналіз”, практика „Комп’ютерний аналіз у бізнесі”) ($n = 5$)	O_i

Наведемо результати дослідження сформованості професійної мобільності майбутнього економіста. До початку експерименту нами було проведене пілотажне дослідження задля виявлення рівнів сформованості професійної мобільності майбутнього економіста в результаті професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня „Бакалавр” в Одеському державному економічному університеті, Одеському національному політехнічному університеті та у вищих навчальних закладах Міністерства фінансів України. Загальна кількість опитуваних – 480 випускників-бакалаврів. Результати дослідження наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Показники рівня сформованості професійної мобільності ($IK_{ІМ}$) за результатами пілотажного дослідження випускників-бакалаврів

Оцінки	Рівень	Відсоток студентів
$0 \leq IK < 0,70$	<i>Елем.-інтегр.</i>	83
в тому числі $0,60 \leq IK < 0,70$		26
$0,70 \leq IK < 0,90$	<i>Дост.-інтегр.</i>	17
$0,90 \leq IK \leq 1$	<i>Вис.-інтегр.</i>	0

Інтегративний коефіцієнт (IK_{IM}) діагнував сформованість професійної мобільності та виявив такі значення: від 0 до 0,7 діагностовано в 83 % респондентів, у тому числі лише в 26 % опитуваних виявлено можливість швидкого переходу на більш високий рівень, від 0,7 до 0,9 виявлено в 17 % опитуваних та від 0,9 до 1 не діагностовано в жодного випускника, що певним чином свідчить про ускладнення адаптації випускників до умов сучасного ринку праці та умов соціального життя із кризовими тенденціями.

Після апробації системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів нами було проведене повторне діагностування сформованості професійної мобільності майбутнього економіста випускників-бакалаврів ЕГ та КГ, які брали участь у експерименті. Порівняльний аналіз показників рівня сформованості професійної мобільності (IK_{II}) випускників-бакалаврів наведено в таблиці 4.

Зафіксовані в табл. 4 експериментальні результати свідчать про те, що динаміка розподілу оцінок діагностики професійної мобільності студентів,

Таблиця 4
Порівняльний аналіз показників рівня сформованості професійної мобільності (IK_{II}) випускників-бакалаврів

Оцінки	Рівень	Відсоток студентів			
		На початку експерименту		Наприкінці експерименту	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
$0 \leq IK < 0,70$ в тому числі $0,60 \leq IK < 0,70$	<i>Елем.-інтегр.</i>	88	87	47	64
		24	26	30	28
$0,70 \leq IK < 0,90$	<i>Дост.-інтегр.</i>	12	13	51	36
$0,90 \leq IK \leq 1$	<i>Вис.-інтегр.</i>	0	0	2	0

засвідчує такі зміни значень інтегративного коефіцієнта (IK_{IM}) в ЕГ: від 0 до 0,7 діагностовано 47 % респондентів, що на 41 % менше, ніж до експерименту, від 0,7 до 0,9 виявлено 51 % випускників, що на 39 % більше, ніж при первинній діагностиці, від 0,9 до 1 – 2 % респондентів (не було жодного). В той час як у контрольній групі кількість випускників, які одержали оцінку від 0 до 0,7 зменшилась на 23 %, а таких, хто отримав оцінку від 0,7 до 0,9 відповідно збільшилась, значення інтегративного коефіцієнта (IK_{IM}) від 0,9 до 1 не діагностовано в жодного респондента, як і при вихідній діагностиці. Окремо зазначимо, зростання кількості випускників, які не досягли межі 0,6, при загальному зменшенні тих, хто виявив оцінки від 0 до 0,7: на 6 % у ЕГ та на 2 % у КГ. Цей феномен ми пояснюємо загальним зростанням показників за іншими складовими професіоналізму. Вочевидь, зростання професійної спрямованості, професійної відповідальності та професійної компетентності призводять до більш виваженого ставлення до зміни напрямку професійної діяльності.

Подальші розвідки вбачаємо у збиранні, обробці та аналізі даних щодо еквівалентності оцінювання професійної мобільності майбутнього економіста за двома методиками; порівнянні результатів сформованості професійної мобільності майбутнього економіста за допомогою Моделі формування професійної мобільності майбутніх економістів [5] та в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів (див., наприклад, [4; 8]).

Список літератури:

1. Вениге Ю. Структура и мобильность рабочей силы / Ю. Вениге и др.; [пер. с венг.]. – М. : Мысль, 1978. – 167 с.
2. Жукова С. Трансформация трудовой мобильности [Электронный ресурс] / С. Жукова. – Режим доступа : <http://www.pmuc.ru/journal/number21/jukova.htm>
3. Іванченко Є. А. Методика оцінювання компетентності економіста в системі інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів: [навчально-методичний посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів] / Є. А. Іванченко. – Одеса : „Поліграф”, 2008. – 130 с.
4. Іванченко Є. А. Модель системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів / Є. А. Іванченко // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Черкаси, 2012. – Вип. 3(216). – С. 40-46.
5. Іванченко Є. А. Модель формування професійної мобільності майбутніх економістів / Є. А. Іванченко // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – Одеса, 2004. – Вип. 12. – С. 11-16.
6. Іванченко Є. А. Професійна мобільність майбутніх фахівців: [навчально-методичний посібник] / Є. А. Іванченко. – Одеса : СМІЛ, 2004. – 120 с.
7. Іванченко Є. А. Сутність та структура поняття „професійна мобільність майбутніх економістів” / Є. А. Іванченко // Наука і освіта. – Одеса, 2004. – Вип. 8-9. – С. 180-184.
8. Іванченко Є. А. Технологія впровадження системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів / Є. А. Іванченко // Педагогічний альманах: Збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон: РІПО, 2012. – Випуск 13. – С. 76-86.
9. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р. [Електронний ресурс] – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p>
10. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин. – М. : Наука, 1992. – 398 с.